

Látszólag messziről fogom kezdeni, de mégis ott fogom folytatni, ahol Szászfalvi elnök úr abbahagyta. Azt gondolom, hogy minden magára valamit adó, *egynemű nemzetállamban* gondolkodó politikus ideálja Franciaország. Ott, mint tudjuk, sikeresen oldották meg az országban élő különböző etnikumok összegyúrását. Ezen etnikumok látszólag elveszítették nyelvüket, kultúrájukat. A XX. század közepén szinte ott tartottunk, hogy már nyomokban sincs emlékkép arról, hogy hány féle nép is alkotja Franciaországot. A II. világháború után mégis sajátos dolog történt. Ahogy a háborús nyomorúságok következményeit kiheverték a térség országai – a ma sokat emlegetett EU előzményeként létrehozták a – szén- és acélközösséget és további lépéseikkel is abba az irányba kezdtek hatni, hogy egy egységes Európa egészséges, integratív folyamatait erősítsék. Rájöttek ezek az évszázadokkal előbb létrejött, homogenizált nemzetállamok, hogy van annak előnye, ha valamit ebből feláldoznak egy olyan lehetőség oltárán, ami eredendően egyébként következik a hirdetett értékeikből. Persze, az érdekeik is bőségesen alátámasztották az egységes Európa iránti igényt.

Ezért indították el tudatosan az *integrációs, globalizációs folyamatokat*. Sajátos módon ugyanakkor 1975-től mára az említett Franciaországban is megjelentek az úgynevezett „európai iskolák”. Ezek pedig arról szóltak, hogy azok a kultúrák és identitások, amelyek látszólag már a semmibe veszttek, újraéledhetnek. A *brötonok visszatanzolják a nyelvüket*, sőt nemcsak ők tanulják immár a brötont a francia mellett, hanem mások is, akik ezen kultúra iránt érdeklődnek. Tanulnak persze még esetleg egy harmadik nyelvet is, mondjuk a németet, vagy angolt. Az európai iskolák tehát részben arról a régi Európáról szólnak, amit könyvekből, regényekből ismerhetünk, s melyben érdekes módon nyelvi nehézségekről nem volt szó. Egészen egyszerűen azért, mert jöttek mentek az emberek és mivel akkor is az volt az érdekük, hogy ismerjék a másik nyelvét, szokásait, kultúráját, mert esetleg különben gyorsan agyonütötték volna őket, vagy mert csak így lehetett kereskedni.

Ugyanakkor más folyamatok is elindulnak ezzel az integratív folyamattal párhuzamosan: a *regionális folyamatok*. Volt szerencsém találkozni egy olyan herceggel, aki tudta magáról, hogy breton családból származik, jelenleg goliista politikusként ül a francia parlamentben – természetesen franciául is tud – s breton tudattal és identitással rendelkező egyénként, a regionalizmus jegyében, hatalmas forrásokat szerez Bretagnak, mint régióknak. Nem egészen úgy van, hogy „nekünk nincs mit tanulni már ezektől”, mert „olyan undorítóak”, és „csak a mi piacainkat akarják”, és „le fogják nyúlni a lehetőségeinket” és „utána itt fognak hagyni bennünket”, „el fogják pusztítani a kultúránkat”. Nem! Valamilyen sajátos módon ugyanis, jól felfogott érdekek mentén, olyan jelenségeknek lehetünk tanúi, amelyeket Kelet-Közép-Európában egyszerűen, sajnálatos módon, mi nem élünk meg. Nálunk más folyamatok zajlottak. Gyerekként, a II. világháború vége felé születvén – én még találkoztam szlovákkal, románul, németül beszélő néikkel és bácsikkal, mire azonban elvégeztem az egyetemem, bizony ugyanazonkon a településeken már nyomokban sem találtam meg őket. Sem viseleteikkel, sem szokásaikkal, sem nyelvükkel nem találkozhattam.

Tudjuk, hogy a XX. mennyi értelmetlen kegyetlenséggel terhelt és itt Közép-Európában szinte nincsen olyan állam, ahol a szomszédos országok népei ne élnének a szom-

szédos államban kisebbségben. Önmagában véve a kifejezés is szerencsétlen egy olyan posztfeudális világban, ahol az erő, a többség a kisebbséggel szemben a meghatározó. Mindenesetre a XX. század megtanított bennünket, magyarországi többséget arra, hogy igenis oda kell figyelni a kisebbségre, mert a többség nélkül nem tudja megoldani a problémáit, viszont ha nem tudja, olyan konfliktushelyzetek sora fog létrejönni, amelyek komoly bosszúságot, nehézséget okoznak majd a többségnek is. A XX. század utolsó éveiben felgyorsultak az integrációs folyamatok és a globalizáció is. Utóbbi ugyan egyszerű jelszónak tűnik, pedig mögötte a világ hihetetlen mértékű átrendeződése, közelebbről a tőkék, tőketulajdonosok, földrajzi térségek és földrészek átértékelése rejlik.

Az elmúlt tizenhárom év a rendszerváltás óta azt mutatja, hogy mind a politikában, mind a kisebbségek körében, változások, mozgások indultak ebbe az irányba, de azt gondolom, hogy hihetetlen sok hibával. Magam is ott ültem a kisebbségi törvény megfogalmazásakor, s tudtuk, hogy ez a jogszabály hol hibádzik, s hogy bele voltak kódolva a problémák. Nagyon fontos volt az, amiről Szászfalvi elnök úr beszélt, hogy a törvényi háttérnek olyan biztonsággal kellene már léteznie, hogy azokat a hátrányokat, amelyek ebből az integrációból, a kisebbségek kárára következnek, a regionális törekvésekkel ellensúlyozzuk. Hiszen, ha szórványban is élnek Magyarországon a kisebbségek, azért adózó állampolgárként nem csupán egy központi újraelosztó rendszernek a szenvedő alanyai. A központi elosztással szemben regionális lehetőségek fogalmazódnak meg. Az ezekben a régiókban élő kisebbségek, ezekben az intézményekben is megjelenhetnek, és erre is fel kellene készülni.

Az elmúlt évek során megfogalmazott olyan törvények, mint a kisebbségi törvény, a választójogi törvény, a kisebbségi önkormányzatok intézményrendszere, annyi és annyira súlyos gondokkal terhelt, hogy *nem tudom osztani Szászfalvi elnök úr derűlátását*, hogy az általa említett országgyűlési határozat alapján 2003. december 31-éig valóban *meg fog születni az összes szükséges jogszabály*. Természetesen a változásoknak nagyon sürgősen be kell következnie, annál is inkább, mert éppen a 2002. év végi Európai Parlamenttel kapcsolatos alkotmánymódosítás következtében a kisebbségi önkormányzati választások vonatkozásában tarthatatlanná vált a helyzet. Már a *következő kisebbségi önkormányzati választást sem lehet megtartani, mert kikerült az alkotmányból, a 2002. évi alkotmánymódosító törvényből a 70. §. (1) bekezdése „a kisebbségi önkormányzati választásokon választható és választható legyen” passzus*, aminek az alapján zajlottak a kisebbségi önkormányzati választások. Ugyanakkor rendelkezik egy módosítás révén a 71. § (4) *bekezdés, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról*. A külön törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazata szükséges. Azt gondolom, hogy ez egy *újabb olyan lecke, ahol majd vizsgáznunk fog a magyar politikai elit*, de nem vagyok arról meggyőződve – hogyha meggondolom, hogy ma április 23-a van –, hogy december 31-éig akár abba az állapotba is eljut majd a javaslat, hogy az első normaszöveg megszülessen.

Egy olyan kormányzati háttérintézetnél dolgozom, amelyik a politika és a tudomány metszéspontjában állva próbálja a tudomány felől – ha úgy tetszik a társadalom ismerete felől – orientálni a politikát. Olyan döntés-előkészítő anyagokat próbálunk szerkeszteni, amelyek a felemlégetett rendellenességeket kívánják megoldani. Éppen ezért gondoltunk arra, hogy 2002. végén a *Median Kft.-vel* együtt-

működve készítünk egy *közvélemény-kutatást*, amelyik a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbséggel kapcsolatos ismereteket, valamint a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos kérdéseket próbálja körüljárni. Ez a felvétel 2002. november 20-30. között zajlott, s egy 1200-as, országos reprezentatív mintán történt. Különösen érdekessé tette a kérdést az elemzés idején az országos cigány önkormányzat körül kialakult helyzet. Mindannyian emlékszünk rá, hogy az első kísérlet nem sikerült, és azt kell, mondjam, hogy csak a cigány társadalom öntudatos elemeinek a segítségével lehetett a helyzetet megoldani, mert a törvényi háttér – gyalázatos módon – nem szolgálta az ügyet!

A kisebbségi önkormányzati választásokat, és a kisebbségi önkormányzatok működésének problémáit mindannyian ismerik a jelenlévők, de ismerik a politikusok is. Sajnos mégis azt kell mondanom, hogy ennek ellenére, évek óta semmi sem történt a kisebbségi és a választójogi törvények módosítására, melyek nagyban felelősek a kialakult helyzetért. Botránysorozat jellemezte az önkormányzati választásokat. Sajátos módon a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatosan mára két jellegzetes vélemény jelentkezik, éppen a rossz törvényi háttér okán. A jelenségeknek nem az okát látja igazából a megkérdezettek sokasága. Egyrészt a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban megfogalmazódik az, hogy nem kell, mert csak legitimálja a diszkriminációt, az elkülönülést. Az ilyen nézet jelen van a politikai elitben is és azon politikusok, tehát szakértők körében is, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoznak. Ugyanakkor van egy másik vélemény is, mely szerint bár a választójogi törvény gyenge minősége okán vannak gondok a kisebbségi önkormányzatokban, a vállalható politikai szerepek mára felértékelődhettek. Láthattuk, hogy jeles, előzőleg pártpolitikai színben tündöklő alakok jelennek meg – nagy magyarként állandóan hangoztatott székelyudvarhelyi származással –, ezúttal örmény politikusként.

Én úgy látom, a kisebbségek ezen intézményrendszere a politikai szocializáció fontos terepe, tehát én ezt mindenképpen értéknek tekintem. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy azokat az anomáliákat, amelyek a botránysorozatát okozták, azt gondolom, nagyon gyorsan meg kellene szüntetni. *Jászladány* esetét mindannyian ismerjük, az örmény és a román kisebbségi önkormányzati választásokra is, azt gondolom, mindannyian emlékszünk.

Ez a magyar társadalom állapotáról szól és nemcsak a kisebbségek öntudatoságáról! A kisebbségek még ilyen körülmények között is derekasan helyt álltak, és ez a kisebbségi önkormányzati rendszer az egyik legnagyobb értéke az 1990 utáni magyarországi kisebbségi létnek. Mára súlyos következményekkel jár, a „mindenki választó és választható” álliberális elv alkalmazása. Jelentős mértékben képes ugyanis befolyásolni a megválasztásra kerülő kisebbségi önkormányzatok összetételét a kisebbséghez nem tartozó többség. Gondoljuk csak el, hogyha *Romániában hasonló törvény volna*, mit szólnának a magyarországi élharcosok!

Jó néhány éve jelenti vita tárgyát a politikai életben és a kisebbségek közösségeiben is a kisebbségi törvényben biztosított *parlamentari képviselői jog*. Elnök úr beszélt erről is. Nem akarok ünneprontó lenni, de meg kell, említsem, hogy a jogszabályi előírás ellenére – amellet, hogy az Alkotmánybíróság már két alkalommal állapított meg mulasztásos alkotmányvétséget – mégsem került sor a képviselői jog megújítására, vagy a törvényből történő kiiktatására. Rákérdeztünk a *közvélemény-kutatás során*, hogy helyeselnék-e a megkérdezettek, hogy a választási eredményektől függetlenül, a *kisebbségeknek származási alapon legyen képviselője a parla-*

mentben. Számunkra is meglepő módon a *megkérdezett többség helyeselné* a származási alapon történő képviselői jogot. Ez a helyeslő arány kiemelkedően magas a magukat cigánynak vallók körében a mintán belül. A minta nagy többségét egyébként a többségi lakosság adta. Fontos tehát, hogy a magyar társadalom is érzi, tudja, hogy valamilyen módon ezt a politikai képviselői jogot meg kell oldani. Én ebben sem vagyok annyira derűlátó, hogy higgyem: a politikai pártok az elkövetkező néhány hónap során meg fogják oldani ezt a kérdést.

A közvélemény-kutatást összegezve, a kutatás eredménye három nagy csoportban foglalható össze. Az első a magyarországi kisebbségek becsült számával kapcsolatos ismeretekről szól. Nagyon kedvező jelenség, hogy a többség igen pontosan becsülte meg az egyes kisebbségek arányát. Kilenc kisebbséget soroltak fel és pontosabb a megkérdezettek becslése, mint amilyen képet nekünk a népszámlálás ad a magyarországi kisebbségek létszámáról. Mindenki tudja, hogy a becsült adatok, a kisebbségek önmagukról adott adatai és a népszámlálás adatai szinte beszélő viszonyban sincsenek egymással.

A második tömb a kisebbségi önkormányzatokról szól, amelyekkel kapcsolatosan már elmondtam a lényeges dolgokat, a harmadik pedig a parlamenti képviselői jog körével, amivel kapcsolatosan látjuk, hogy szerencsére a többség szintén pozitívan gondolkozik.

Azt is látnunk kell azonban, hogy a 2002 végéig eltelt hónapok jelentősen nem változtattak a helyzeten. A kisebbségi törvény, a választójogi törvény vonatkozásában kézzel fogható előrelépés nem tapasztalható, úgy tűnik, még az alapkérdésekben is vita folyik. Az *antidiszkriminációs törvény* Igazságügyi Minisztériumban futó elgondolása rendkívül ellenmondásosnak tűnik a jelenlegi állapotában. Azt gondolom, hogy helyesebb, ha szembenézünk a realitásokkal. Fontos ez a határozat, amit Elnök úr említett, de talán ez az alkalom is fontos abból a szempontból, hogy a politikai elit figyelmét felhívjuk arra, hogy az idő szorít. Arra, hogy a jövő év május 1-jéig, az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig, mindenképpen előrelépésnek kell történnie ezekben a kérdésekben. Egyfelől vannak a *jogi intézkedések, a jogi háttér, az intézményrendszer állapota*, másfelől pedig igenis fontos *minden kisebbség számára, hogy tájékozódjon arról* – még akkor is, ha nincs EU-n belüli egységes kisebbségi törvénykezési rendszer –, *hogy milyen megoldások vannak máshol*. A bevezetőben említett francia példa is mutatja, hogy vannak lehetőségek, és a kisebbségi közösségek képviselőinek igenis törekedniük kell, hogy bejuttassák a most kialakuló új (regionális) intézményrendszerekbe a saját képviselőiket. Ez is a közeli hónapok története lesz, s ebben elég nagy elmaradás tapasztalható. Látszólag közvetlenül nem érinti ugyan a kisebbségeket, mégis azt hiszem, hogy hihetetlenül fontos erre felkészülni. Fontos, hogy azokban a térségekben, amelyek már most is egy valóban egységes Európa részét képviselik, megteremtjük a feltételt, hogy – ha már megszűntek a határok – egymás munkaerőpiacán bizony lehessen munkát vállalni. Ehhez azonban mindenképpen olyan nyelvismeret, olyan tudás kell, amelyik a munkaerőpiacon nem hozza hátrányos helyzetbe az eddig kisebbségekben élőket. Épp ezért, az említett *európai iskolákra óriási szükség van!* Mihamarabb, valahol ott a szlovén-osztrák-magyar határ háromszögében, célszerű volna megindítani egy ilyet. Egy másikra lehetne gondolni Kassa környékén, ahol szlovák, ukrán, ruszin és magyar nyelven lehetne felkészülni a közös Európára.